

اداره کلاس درس و مدیریت آموزشی در مدرسه

اعظم کریمی^{۱*}، عادل دریا^۲، فرامرز زاهری^۳، پیمان مرتضی زاده^۴

۱- کارشناسی علوم تربیتی دانشگاه پیام نور
* azamkarimi1402@gmail.com

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد علوم تربیتی دانشگاه آزاد اسلامی
Bandar53@gmail.com

۳- دانشجوی کارشناسی ارشد علوم تربیتی دانشگاه آزاد اسلامی
Faramarz.zaherii@gmail.com

۴- کارشناسی ارشد روانشناسی عمومی دانشگاه آزاد اسلامی
Seyyd.peyman@gmail.com

چکیده

مدیریت یکی از مهمترین عوامل در رشد و پیشرفت هر ارگان و سازمانی می باشد. یکی از مهمترین نهادهایی که پیشرفت و نتیجه مطلوب آن بسیار حائز اهمیت می باشد، مدرسه و آموزش و پرورش می باشد. از جمله رفتارهایی که معلمان و تمامی پرسنل مدرسه می بایستی به آن توجه ویژه داشته باشند، مدیریت می باشد. مدیریت آموزشی در محیط مدرسه و مدیریت و اداره کلاس می تواند تاثیر چشمگیری بر دانش آموزان داشته باشد. به همین منظور در این تحقیق بر آن شدیم تا به بررسی مدیریت آموزشی و مدیریت کلاس درس بپردازیم. روش تحقیق استفاده شده در این مقاله از نوع کتابخانه ای می باشد که با بهره گیری از منابع معتبر انجام گرفت. در پایان پس از بررسی های صورت گرفته نتیجه گرفتیم که در راستای نیل به اهداف عالی آموزش و پرورش که حیات طیبه است و نظر به ضرورت ایجاد یادگیری اثربخش، باید معلمان محترم به شیوه‌های صحیح اداره کلاس درس و همچنین سایر جوانب آن آگاهی یابند. همچنین به آسانی می توان اثبات نمود که معلمان با فنون مدیریت کلاس درس و شیوه‌های اصلاح و تغییر جو حاکم در کلاس بیگانه هستند، لذا علاوه بر احساس نیاز به آموزش معلمان در این زمینه، بکارگیری مشاوران در مدارس نیز از اوجب واجبات است.

واژگان کلیدی: مدیریت، اداره کلاس، مدیریت آموزشی، مدرسه.

۱- مقدمه

امروزه پیشرفت کشورها، سازمان‌ها و موسسات کوچک و بزرگ در گرو علم و دانش بشری است. افزایش علم و دانش و تغییرات پر شتاب سبب شده است که سازمان‌ها، آموزش و پرورش را در راس برنامه های خود قرار دهند. معلمان محترم در هر جامعه‌ای یک صنف پر اهمیت بوده و دارای نقش ارزنده و قابل ملاحظه‌ای می باشند. معلم در صورتی می تواند تدریس اثربخش داشته باشد، که بتواند با شیوه های متعدد کلاس درس را مدیریت کند و تمام تمرکز و حواس دانش آموزان را به خود جلب کند (صالحی مبارکه، ۱۳۹۷). کلاس درس خط مقدم فعالیت های آموزشی، تربیتی و جایگاهی برای آماده نمودن افراد برای زندگی در جهان در حال تغییر است. کلاس درس محلی است که خدماتی مستقیم به دانش آموزان ارائه می شود تا آنان از جهت فردی و اجتماعی رشد یافته و زمینه توسعه سالم و همه جانبه جامعه فراهم گردد (راگ، ۱۳۸۲).

ممکن است در نظر برخی افراد، اصطلاح "مدیریت کلاس" استعاره‌ای برای برقراری روابط مقتدرانه باشد (McLaughlin, 1994). اداره کلاس درس عمدتاً در رابطه با آموزش معلم-محور مطرح است، زیرا در روشهای این نوع آموزش است که دانش آموزان غالباً به طور گروهی در کلاس درس حضور می یابند و برای استفاده از تدریس معلم باید مقررات کلاس را رعایت کنند. در مقابل، معلمانی که با روشهای یادگیرنده-محور یا دانش آموز-محور آموزش می دهند چندان نگران مشکلات کلاس‌داری

هشتمین همایش ملی تازه‌های روانشناسی مثبت

وزارت آموزش و پرورش
اداره کل آموزش و پرورش استان هرمزگان
مديريت آموزش و پرورش شهرستان ميناب دانشگاه هرمزگان

اسفندماه ۱۴۰۰ - بندرعباس

و وضع مقررات و حفظ انضباط نیستند، زیرا در این روشهای آموزشی دانش آموزان غالباً مشغول کار گروهی یا کار روی پروژه های تحقیقی، نوشتن، آزمایش کردن، و سایر فعالیتهای فردی و جمعی هستند. با این اوصاف، هر چند که در کلاسهای درس آموزش یادگیرنده-محور مقررات خاص کلاسداری به گونه‌ای که در کلاسهای آموزش معلم-محور بر ضرورت دارد چندان جدی نیست، اما از آنجا که اختلالات و ناهنجاریهای رفتاری در هر شرایطی ممکن است رخ بدهند، رعایت اصول کلاسداری و وضع معیارهایی برای رفتارهای دانش آموزان در این نوع آموزش نیز لازم است (سیف، ۱۳۹۴).

۱-۱- بیان مساله

یکی از مهمترین مسائل آموزشی اداره و مدیریت کلاس درس است. گاهی اوقات معلمان حتی با ارائه روش تدریس مناسب و خلاقانه، به نتیجه مطلوب نمی‌رسند چراکه در اداره جو حاکم بر کلاس ناموفق بوده‌اند. به این ترتیب باید به دنبال راهی باشیم که معلمان با آگاهی به اهداف، اصول، عوامل مؤثر و سبک‌های مدیریت کلاس درس زمینه‌ی ایجاد فضایی برای تسهیل یادگیری اثربخش را فراهم کنند. بررسی هر یک از این موارد که یاری‌گر معلمان در این امر خطیر هستند، موضوعی است که در این مقاله به آن خواهیم پرداخت.

۱-۲- اهمیت موضوع

بسیاری از مواقع، ما شاهد هستیم که معلمان از شیوه های بسیار مناسب و خلاقانه‌ای برای تدریس مطالب کلاسی استفاده می‌کنند؛ اما این شیوه‌ها اثرگذاری لازم را ندارند و معلم پس از مدتی چون کارایی آنها را در عمل نمی‌بیند، ناامید شده، از آنها استفاده نمی‌کند. بررسی دلایل احتمالی این موضوع نشان می‌دهد، احتمالاً یکی از دلایل مهم این مسأله این است که معلم در کنار شیوه های تدریس، در کنترل جو کلاس و نظم حاکم بر آن ناتوان بوده و به علت از هم پاشیدگی نظم و قوانین حاکم بر کلاس، دانش آموزان در دریافت مطالب ناتوان عمل کرده، شیوه تدریس اثربخشی خود را از دست می‌دهد (Marsh & Roche, 1997). اداره صحیح کلاس درس از مسائل مهم آموزشی است، زیرا معلم از این طریق می‌تواند رفتارهای مخرب و مزاحم را اصلاح نماید و با ایجاد محیطی آرام و بدون تنش و درگیری شرکت دانش آموزان را در فعالیتهای یادگیری افزایش دهد. همچنین اداره صحیح کلاس و فراهم آمدن جو مشارکت و صمیمیت در محیط آموزشی بر سطح انگیزش یادگیری دانش آموزان می‌افزاید (سیف، ۱۳۹۴).

۱-۳- پیشینه تحقیق

صالحی مبارکه در مقاله خود تحت «عنوان بررسی عوامل مؤثر در بهبود اداره کلاس درس» بیان داشتند که معلمانی وجود دارند که بر خلاف استفاده از روش های تدریس خلاقانه و مناسب بازده مطلوبی دریافت نمی‌کنند، از عوامل بروز چنین واقعه‌ای مدیریت نامناسب جو کلاس است. ایشان همچنین اذعان داشتند که این بی‌تدبیری در اداره کلاس درس، ناشی از عدم آگاهی کافی از سبک‌های مختلف این حیطه می باشد و در نهایت اطلاع معلمان از این موارد را حائز اهمیت برشمردند (صالحی مبارکه، ۱۳۹۷).

۲- یافته ها

مدیریت نظم در کلاس درس باعث می شود که مرزهای بین دانش آموزان با یکدیگر و مرزهای بین معلم و دانش آموزان نه آن قدر انعطاف ناپذیر و خشک باشد که هیچ گونه ارتباط متقابل نزدیکی بین افراد در کلاس شکل نگیرد؛ و نه آنقدر باز و نفوذپذیر باشد که قاعده ها، اصول و حرمت های بین دانش آموزان و معلم خدشه دار شود و ارتباطات نامناسب و خارج از معمول بین دانش

هشتمین همایش ملی تازه‌های روانشناسی مثبت

وزارت آموزش و پرورش
اداره کل آموزش و پرورش استان هرمزگان
معاونت آموزش و پرورش شهرستان میناب دانشگاه هرمزگان

اسفندماه ۱۴۰۰ - بندرعباس

آموزان و معلم در کلاس شکل بگیرد (Artemeva et al, 1999).

هدف از مدیریت کلاس درس، ایجاد و استمرار یک محیط یادگیری مثبت و سازنده است (McLaughlin, 1994).

در واقع، از بسیاری جهات و جنبه‌ها، رفتاری که ما از کودکان به عنوان اعضای یک کلاس درس انتظار داریم، نه تنها غیر خودکار است، بلکه ممکن است مغایر با امیال طبیعی آن‌ها نیز باشد. به همین ترتیب، آیا معقول و منطقی خواهد بود که از یک دانش آموز نوجوان مقطع متوسطه، که از لحاظ فیزیولوژیکی با ترشح زیاد هورمون‌ها مواجه است و گرایش تازه‌ای نسبت به همسالان خود پیدا کرده است، انتظار داشت که به طور طبیعی و خودکار فقط به معلم خود توجه داشته باشد (پارسونز و همکاران، ۱۳۸۸). وظایف مدیریت کلاس در طی مراحل زیر تغییر می‌کنند:

۱- سال‌های اول دبستان: هدف اصلی در طول سال‌های اول مدرسه، اجتماعی کردن کودک است، به طوری که با نقش خود به عنوان دانش‌آموز آشنا شود. این همان چیزی است که ما آن را "مدرسه‌پذیری" می‌نامیم. کودکان معمولاً در این سطح از رشد، تمایل دارند تا نسبت به اقتدار بزرگسالان، حالت اطاعت داشته باشند.

۲- سال‌های آخر دبستان: هنگامی که دانش‌آموزان به سال‌های پایانی دوره ابتدایی می‌رسند، با برنامه‌های جاری و روزانه‌ی مدرسه بیشتر آشنا می‌شوند و به طور کلی قادر خواهند بود تا در ایجاد و استمرار یک محیط مناسب یادگیری، نقش فعالی را ایفا کنند.

۳- دبیرستان: دانش‌آموزان در سال‌های دوره متوسطه، برنامه‌های روزانه مدرسه را مورد آزمون قرار می‌دهند. از لحاظ رشدی، توجه و کنترل دانش‌آموزان از بزرگسالان به همسالان انتقال می‌یابد. دانش‌آموز ممکن است اقتدار معلم را محدود کند. در این دوره، تمرکز مدیریت کلاس باید به جای آموزش، بیشتر معطوف به تبعیت از قوانین و مقررات باشد.

۴- سال‌های پایانی دبیرستان: در این مرحله، به استثنای مسائل و موارد حادی که نیازمند توجه ویژه و اقدامات اصلاحی و درمانی هستند، بسیاری از دانش‌آموزان نسبت به محیط مدرسه، اجتماعی شده و به شکل منطقی و معقول رفتار می‌کنند. به بیان دیگر، دانش‌آموزان مدرسه‌پذیر شده‌اند. مدیریت کلاس به جز در موقعیت‌هایی چون شروع سال تحصیلی و در مواقعی که رفتار دانش‌آموز نوسان دارد، به زمان و انرژی کمتری نیاز خواهد داشت (Brophy & Evertson, 1978).

صرف نظر از اینکه آموزش جنبه معلم-محور داشته باشد یا یادگیرنده-محور، معلم نقش رهبر را در کلاس به عهده دارد، زیرا هر زمان یک گروه تشکیل می‌شود-چه به صورت رسمی و چه به صورت غیررسمی-وجود یک رهبر موردنیاز است و در جمع دانش‌آموزان و معلم، این رهبری به عهده معلم است (سیف، ۱۳۹۴).

سبک اقتدارگرایانه

موفق‌ترین سبک مدیریت در همه گروه‌های اجتماعی، از جمله خانواده و کلاس درس، سبک اقتدارگرایانه همراه با احترام و محبت متقابل است. نام دیگر آن سبک دموکراسی قانون‌مدار است. این سبک مدیریتی هم به روابط انسانی در میان اعضای گروه احترام می‌گذارد و هم به ضوابط قانونی متکی است (سیف، ۱۳۹۴).

سبک مستبدانه

در کلاس درسی که با سبک مستبدانه یا تحکم‌آمیز اداره می‌شود، تنها معلم است که بر کل کلاس حکومت می‌کند و هیچ شاگردی حق اظهار وجود ندارد. در این سبک مدیریت، یا قوانین و مقرراتی وجود ندارد یا اگر هم وجود دارد به نفع معلم تعبیر و تفسیر می‌شود. از آنجا که دانش‌آموزان این‌گونه کلاسها آزادی، برابری و احترام متقابل را تجربه نمی‌کنند هیچ‌یک از این رفتارها را نمی‌آموزند و تنها رفتار تحکم‌آمیز و اطاعت از بالاتر و زورگویی به پایین‌تر را که از ویژگی‌های شاخص سبک استبدادی است یاد می‌گیرند (سیف، ۱۳۹۴).

سبک آزادگذاری

در سبک آزادگذاری (بی‌عنان) که به آن آسان‌گیری نیز می‌گویند هیچ قاعده و ضابطه‌ای حاکم بر رفتار دانش‌آموزان یا دانشجویان نیست و هر کسی به هر طریقی که دلش بخواهد عمل می‌کند. در کلاس درس معلمی که به این سبک اداره می‌شود

هشتمین همایش ملی تازه‌های روانشناسی مثبت

وزارت آموزش و پرورش
اداره کل آموزش و پرورش استان هرمزگان
مدیریت آموزش و پرورش شهرستان میناب دانشگاه هرمزگان

اسفندماه ۱۴۰۰ - بندرعباس

نوعی هرج و مرج حاکم است، زیرا در آن از سوی معلم هیچ محدودیتی اعمال نمی‌شود و نیز هیچ‌گونه رهنمودی داده نمی‌شود (سیف، ۱۳۹۴).

علت پیچیدگی مدیریت کلاس از نظر جکسون ناشی از چندین خاصیت تدریس در کلاس است که عبارتند از:

۱. کلاس درس چند بعدی است. کلاس موقعیتی است که فعالیت‌های چند بعدی در آن ایجاد می‌شود. دامنه آن از فعالیت‌های تحصیلی مانند خواندن، نوشتن، حساب کردن تا فعالیت‌های اجتماعی مانند: بازی کردن، ارتباط با دوستان و گفتگو را شامل می‌شود.

۲. فعالیت‌ها همزمان رخ می‌دهند. بسیاری از فعالیت‌های کلاسی به صورت همزمان جریان دارند. گروهی از دانش‌آموزان ممکن است پشت میز خود در حال نوشتن باشند، گروهی دیگر ممکن است در حال نقل داستانی برای معلم باشند و یکی دیگر ممکن است با دیگری در حال دعوا کردن باشد و....

۳. وقایع در کلاس به سرعت رخ می‌دهند. وقایعی که در کلاس به سرعت رخ می‌دهند معمولاً به یک پاسخ فوری نیاز دارند. مانند جر و بحث کردن دو دانش‌آموز بر سر مالکیت دفترچه یادداشت و....

۴. وقایع اغلب غیر قابل پیش‌بینی نیستند. حتی اگر معلمی با دقت تمام فعالیت‌های روزانه را طراحی کند و سازماندهی قوی داشته باشد، باز اتفاقاتی رخ خواهد داد که هرگز انتظار آن را نداشته است، مانند بیمار شدن ناگهانی یک شاگرد و..

۵. مسائل محرمانه کمی وجود دارد. کلاس یک مکان عمومی است که شاگردان به نحوه برقراری نظم هنگام وقوع مشکلات و وقایع غیر منتظره و خنثی کردن آن‌ها توسط معلم نگاه می‌کنند.

. کلاس برای خود تاریخ و سابقه‌ای دارد. شاگردان از آن چه قبلاً در کلاسشان رخ داده است خاطراتی دارند. مثلاً آن‌ها به خاطر دارند که معلم چگونه با یک مشکل انضباطی برخورد کرده است (مرعشی، ۱۳۷۱).

بدون شک شخصیت و یا ویژگی‌های شخصیتی معلم، یکی از عوامل بسیار مهم در نظم دهی کلاس می‌باشد. معلمی که ظاهر آن آراسته می‌باشد، مثبت نگر و خوش اخلاق است به توانایی‌های ذهنی، جسمی، عاطفی و تفاوت‌های فردی شاگردان آگاهی دارد، شرایط فیزیکی کلاس را از قبل آماده می‌سازد، مهارت ارزشیابی و پرسش کردن را می‌داند، دانش‌آموزان را دوست دارد و به کارش علاقه نشان می‌دهد، با ایمان، راستگو، صادق و خوش بیان می‌باشد و در کارش مسلط است و با معلمی که این ویژگی‌ها را ندارد، مسلماً بسیار متفاوت است. بنابراین معلمین باید این صفات را در خود آشکار نمایند و در تمهیدات اشتغال به حرفه‌ی مقدس معلمی، این ویژگی‌ها را در خود متبلور سازند (سرمد، ۱۳۸۹).

۳- بحث و نتیجه‌گیری

در این مقاله به بررسی اداره کلاس و مدیریت آموزشی پرداخته شد. ابتدا مدیریت کلاس درس تعریف گردید و پس از بیان اهداف سایر جنبه‌های آن، بالأخص سبک‌های مختلف مدیریتی در کلاس به تفصیل مورد بررسی قرار گرفت. در تحقیقی در سال ۱۳۹۷ زهرا صالحی مبارکه بیان کرد که آگاهی معلمان از عوامل مؤثر در این امر مهم و آشنایی آنان با سبک‌های مختلف در این زمینه تا چه اندازه می‌تواند تسهیل‌گر یادگیری باشد، چراکه به بیان ایشان آموزش و پرورش خط مقدم جبهه تعلیم و تربیت می‌باشد. در این پژوهش ضمن تأکید بر اهمیت موارد مذکور در تحقیق خانم صالحی مبارکه به عنوان پیش‌نیاز در فرآیند اداره کلاس درس به سایر جوانب آن مانند اهداف، اصول، وظایف معلمان در مقاطع تحصیلی مختلف و از همه مهمتر سبک‌های مختلف مدیریت کلاس درس اشاره شد.

حال آنکه نگارنده پیشنهاد می‌کند در راستای نیل به اهداف عالی آموزش و پرورش که حیات طیبه است و نظر به ضرورت ایجاد یادگیری اثربخش، باید معلمان محترم به شیوه‌های صحیح اداره کلاس درس و همچنین سایر جوانب آن آگاهی یابند. همچنین

به آسانی می‌توان اثبات نمود که معلمان با فنون مدیریت کلاس درس و شیوه‌های اصلاح و تغییر جو حاکم در کلاس بیگانه هستند، لذا علاوه بر احساس نیاز به آموزش معلمان در این زمینه، بکارگیری مشاوران در مدارس نیز از اوجب واجبات است.

منابع

پارسونز، ریچارد، لوئیس هینسون، استفان و ساردو-براون، دیورا (۱۳۸۸). روان‌شناسی تربیتی: تحقیق، تدریس، یادگیری. ترجمه اسد زاده، حسن و اسکندری، حسین. چاپ دوم. تهران: انتشارات عابد.

راگ، ادوارد کنراد (۱۳۸۲). مدیریت کلاس درس. ترجمه کریمی، فاطمه و برکت، بهزاد. رشت: دانشگاه گیلان.

سرمد، غلامعلی (۱۳۸۹). تدریس، هنر معلمی. قم: اشراق.

سیف، علی‌اکبر (۱۳۹۴). روانشناسی پرورشی نوین: روانشناسی یادگیری و آموزشی. چاپ هفتم. ویرایش هفتم. تهران: انتشارات دوران.

صالحی مبارکه، زهرا (۱۳۹۷). بررسی عوامل مؤثر در بهبود اداره کلاس درس. مجله نخبگان و علوم مهندسی. جلد سوم. دوره سوم. صفحات ۱-۱۱.

مرعشی، علی‌اکبر (۱۳۷۱). مدیریت و سازماندهی کلاس درس. رشد تکنولوژی آموزشی. دوره هشتم. شماره ۶. صفحات ۲۳-۲۸.

Artemeva, N., Logie, S. & St-Martin, J. (1999). From page to stage: How theories of genre and situated learning help introduce engineering students to discipline-specific communication. *Technical Communication Quarterly*, Vol. 8, No. 3, pp. 301-316.

Brophy, J. & Evertson, C. (1978). Context variables in teaching. *Educational Psychologist*, Vol. 12, pp. 310-316.

Marsh, H.W. & Roche, L.A. (1997). Making students' evaluations of teaching effectiveness effective: The critical issues of validity, bias, and utility. *American Psychologist*, Vol. 52, No. 11, pp. 1187-1197.

McLaughlin, H.J. (1994). From negation to negotiation: Moving away from the management metaphor. *Action in Teacher Education*, Vol. 16, No. 5, pp. 75-84.